

**ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ**

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823
№1(7)/2026, 155-164

УДК: 101.3

DOI: [10.52754/16948823_2026_1\(7\)_16](https://doi.org/10.52754/16948823_2026_1(7)_16)

**ФИЛОСОФИЯЛЫК ТҮШҮНҮКТӨРДҮ КЫРГЫЗЧАЛОО МАСЕЛЕСИНИН
АЗЫРКЫ АБАЛЫ**

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ФИЛОСОФСКИХ ПОНЯТИЙ
НА КЫРГЫЗСКИЙ ЯЗЫК

THE CURRENT STATE OF THE PROBLEM OF TRANSLATION OF PHILOSOPHICAL
CONCEPTS INTO THE KYRGYZ LANGUAGE

Мурзакматов Аманбек Камытович
Мурзакматов Аманбек Камытович
Murzakmatov Amanbek Kamytovich

филос.н.к., доцент, Ош мамлекеттик университети
к.филос.н., доцент, Ошский государственный университет
Associate Professor, Dr., Osh State University
suzak70@mail.ru

ФИЛОСОФИЯЛЫК ТҮШҮНҮКТӨРДҮ КЫРГЫЗЧАЛОО МАСЕЛЕСИНИН АЗЫРКЫ АБАЛЫ

Аннотация

Макалада философиялык түшүнүктөрдү кыргыз тилине которуунун жана колдонуунун азыркы абалы талданып, бул актуалдуу маселе экени белгиленет.

Түйүндүү сөздөр: котормо, кенен маңыздуу түшүнүктөр, философиялык терминдер, интерпретация.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ФИЛОСОФСКИХ ПОНЯТИЙ НА КЫРГЫЗСКИЙ ЯЗЫК

THE CURRENT STATE OF THE PROBLEM OF TRANSLATION OF PHILOSOPHICAL CONCEPTS INTO THE KYRGYZ LANGUAGE

Аннотация

В статье анализируется современное состояние перевода и использования философских понятий на кыргызский язык и отмечается, что это является актуальной проблемой.

Abstract

The article analyzes the current state of translation and use of philosophical concepts into the Kyrgyz language and notes that this is a pressing issue.

Ключевые слова: перевод, философские категории, философские термины, интерпретация

Keywords: : translation, philosophical categories, philosophical terms, interpretation.

Киришүү

Кыргызстан жазуучулар союзунун органы болгон, учурунда ай сайын чыгып турган «Ала-Тоо» адабий-көркөм жана коомдук-саясий журналынын редакциясында 1989-жылдын июнь айында кыргыз элинин өткөн доорлордогу философиялык түшүнүмдөрүн изилдөө маселеси боюнча Кыргыз ССР илимдер Академиясынын философия жана укук институтунун кызматкерлери менен тегерек стол өткөрүлгөн. Анда Академиянын корреспондент-мүчөсү А. Салиев доклад жасап, талкууга философия илимдеринин кандидаттары А. Какеев, М. Абдылдаев, Ө. Козубаев, А. Бекбоев, Ы. Мукасов, институттун кенже илимий кызматкери А. Асанбаев жана биология илимдеринин кандидаты А. Байбосунов катышкан. Төмөндө ошол тегерек столдо айтылган А. Салиевдин ой-пикирлерине кайрылабыз.

Өз докладында А. Салиев кыргыз эли философиялык теорияларды түзүүгө жетпегени менен, ар бир башка элдей эле, философиялык түшүнүмдөр чөйрөсүнөн четте турган эместигин белгилеп, айрым-айрым орчундуу проблемаларды изилдөө багыты тууралуу сүйлөп келип: «Дагы бир терең мазмундуу, бирок жалпы эле теориялык илимде ошол татыктуу ордуна жараша изилденбей жана пайдаланылбай келаткан орчундуу булак – элдин тилиндеги, демек, аң-сезиминдеги толгон-токой кенен маңыздуу түшүнүктөр. Философия өтө жалпы закондор жөнүндөгү илим болгондуктан, анын ошол закондорду баяндоочу түздөн түз куралы дал ошол кенен маңыздуу түшүнүктөр болуп эсептелет. Ал эми өтө кенен маңыздуу түшүнүктөр канча көп болсо, философиялык акыл-эске ошончо чарпып кол сунулган болот. ...Айтор, маселе гана – ушул түшүнүктөр дүйнөсүн талдап билүүдө. Баса, маселедеги өзүбүзгө тийиштүү кырдаалды эске алып, биз бул кенен түшүнүктөр дүйнөсүн да өзүнчө топтоп, алардын кайсылары онтологияга, кайсылары гносеологияга, кайсылары логикага таандык экендигине карата бөлүштүрүп койсоң чоң иш болот» [1, 146], - белгилептир.

Анда аркы сөзүндө А. Салиев элибизди азыр да артка тартып келаткан терс мурастарын, өзү белгилегендей, «чолуп-чолуп» эскерип жатып дагы бир орчундуу маселе тууралуу: «Далай салмактуу жүккө келгенде тилибиз да өтө чабалдыгын көрсөтүп турат, - нукура теория, техника, табият таануу илимий тармактарга гана тургай, толгон коомдук, саясий, рухий турмуш чөйрөлөрүнө тийиштүү кенен терминология казнасы да калыптана элек, морфологиялык жана синтаксисттик ийкемдүүлүк да көп жагынан жетишпейт. Ошондуктан тиги илимий тармактар боюнча массалык адабият да, окуу китептери да, изилдөөлөр да азырынча жокко эсе, орусчадан которуу да жөнгө салына элек» [1, 150], - деп айтат.

Жогорудагы сөз айтылгандан бери 36 жылдан ашык убакыт өтүптүр. Айтылган маселе боюнча азыр жагдай кандай? Кандай жылыштар болду? Кандай иштер жасалды?

Философиялык кенен маңыздуу түшүнүктөрдү кыргызчалатуу маселеси кандай чечилүүдө? Мени ушул суроолор кызыктырат, ошол себептүү ушул маселени алып чыгып жатамын.

Философиялык кенен маңыздуу түшүнүктөрдү туура кыргызчалатуу, колдонуу, пайдалануу керек. Себеби, бул – түшүнүк. Түшүнүктөрдүн жардамы менен биз ойлонобуз. Ал эми түшүнүктөрдү туура колдонбоо туура эмес ой жүгүртүүгө алып келээри айдан ачык. Керек болсо үтүр белгисин туура эмес колдонуу да сөздүн маани-маңызын такыр өзгөртүп, олуттуу катачылыкка алып келиши ыктымал. Мисалы, *казнить нельзя помиловать* деген сөздө үтүрдүн ордун алмаштыруу эмнеге алып келерин айтып эле жүрүшөт. Б.а. үтүрдү туура эмес колдонуу пунктуациялык ката болуп саналат, сөздүн мааниси жоголуп, грамматикалык байланышы жок болуп калат.

Сөзүбүздү философиянын тарыхында өз орду бар Конфуцийден (б.з.ч. 551-479-жж.) баштайлы. Биринчи кезекте анын философиясы, окуусунун аталышы тууралуу эмнени айтууга болот? Орусча адабияттарда анын окуусу *конфуцианство* деп аталат. Ал эми кыргызча кантип атоо керек?

1. КСЭнин 1978-жылы жарык көргөн 3-томдугунда (Ирик-лактар) ал *конфуцийчилик* деп аталган [5; 359].

2. Ж. Бөкөшов, Ж. Урманбетова, К. Эшенкулова, А. Бабатаев тарабынан даярдалган философия боюнча студенттер үчүн окуу куралында болсо окуунун аталышы - *Конфуцийчилик / Конфуцианчылык* деп берилген [2; 66]. Ошол эле китепте моизм тууралуу маалыматта Конфуцийдин окуусун улантуучулар, колдоочулар, жолдоочулар – *конфуцианчылар* деп аталган [2; 72]. Эскертип кетчү нерсе, бул мисал ошол китептин А. Бабатаев жазган «Байыркы Чыгыш философиясы» деген бөлүмүнөн алынды. Ушул бөлүмдөгү *конфуцианчылык, конфуцианчылар* деген туурабы?

Жеке пикиримде окуунун аталышы – *конфуцийчилик*, ал эми Конфуцийдин окуусун улантуучулар, колдоочулар, жолдоочулар – *конфуцийчилер* деп аталышы абзел.

Конфуцийдин философиялык окуусунда «цюнь цзы» түшүнүгү дагы бар. Аны орус тилине *«благородный муж»* деп которуп жүрүшөт. Ал эми кыргызчасы кандай болот?

Негизинен, Конфуцийдин эмгегинин төмөнкүдөй котормолору бар. Биринчиси, Кыргыз Республикасынын биринчи Президенти А. Акаевдин Кытай Эл Республикасына болгон алгачкы мамлекеттик визитинин алдында, улуу өлкө Кытайды кыргыз окурмандарына тааныштыруу максатында «Кыргыз маданияты» газетасынын редакциясы газетанын 1992-жылдын 7-майындагы №18-19-сандарын Кытайга арнап, атуулдук демилгени жүзөгө ашырган. Газетанын ошол санында Конфуцийдин «Лунь юй» чыгармасындагы 1-главадан

(«Сюэ-эр»), 2-главадан («Вэ Чжэн»), 12-главадан («Янь-Юань»), 13-главадан («Цзы-Лу»), 14-главадан («Сянь-вень») үзүндүлөр алгач ирет кыргыз тилине которулуп, окурмандарга жеткен. Котормонун автору журналист, жазуучу Чоюн Өмүралиев болгон.

Экинчиси, Конфуцийдин «Лунь юй» чыгармасын которуп, китеп кылып чыгарууну белгилүү жазуучу Кеңеш Жусупов ишке ашырды [3]. Ал бул эмгектин айрым бөлүктөрүн кыргызчалап, алакандай китеп кылып 2004-жылы «Учкун» басмасынан 1000 нускада чыгарган. Китеп «Акылмандар» сериясынын алкагында чыгып, ошол кездеги Кыргыз Республикасынын Президенти Аскар Акаевдин кызы Бермет Акаеванын баш сөзү менен жарык көргөн. Эгерде кыргыз окурмандары буга чейин басма беттеринен Конфуцийдин айрым осуяттары менен таанышып келишсе, бул жолу акылмандын накыл сөздөрүн толугураак окуганга мүмкүндүк алышкан.

Үчүнчүсү, улуу даанышман Конфуцийдин «Лунь юй» эмгегинин кыргыз тилиндеги толук котормосу «Ыйман» диний маданиятты өнүктүрүү фондунун каржылоосу менен 2016-жылы «Турар» басмасынан 1000 нускада жарык көрдү [4]. Котормону журналист Эрнис Асек уулу ишке ашырган.

Негизи, түп нуканын тексти менен котормонун ортосунда белгилүү бир айырмачылык орун алат. Ал тексттин маанисин котормочу тарабынан кандайча кабылданып жатканына, котормочунун түшүнүгүнө, билим деңгээли, сөз байлыгы ж.б. жараша болот. Ошондуктан бир эле тексттин, түшүнүктөрдүн ар башка котормолорунун ортосунда дагы айырма көп. Сабаттуу котормочу одоно каталарды кетирбей, так эместиктерге жол бербей жана түшүнүктөрдү карам-каршы маанисинде интерпретация кылбай туруп гана бөлөк тилде айтылган ойду болжолдуу чечмелей алат. Бул нерсени жогорудагы үч котормонун мисалында карап көрөлү.

Негизги айырма Конфуцийдин башкаларга үлгү болчу модель, туураш үчүн эталон катары иштеп чыккан адамгерчилиги бийик адам – «цюнь-цзы» (орусчасы «благородный муж») түшүнүгүнүн кыргызча аталышынан көрүнөт. Чоюн Өмүралиев бул түшүнүктү «нарктуу адам» деп которсо, Кеңеш Жусупов аны «акылдуу», «акылдуу адам» деп оодарган. Ал эми Эрнис Асек уулу бул категорияны «ак ээк» деп кыргызчалаган. Алдыңкы эки котормонун мааниси скептицизмди жаратпашы ыктымал, бирок «ак ээк» деген котормо талашка жем ташташы толук мүмкүн. Аны котормо китепке жазган баш сөзүндө философия илимдеринин доктору, профессор Жамгырбек Бөкөшов: «Эрнис Асек уулунун мээнети акталыптыр, окурман кунт коюп окуй турган эмгек болуптур. Болгону орусча «благородный муж» дегенди «ак ээк» (чагымда «аксакал» дегендей эле сөз болсо керек) деп которгону кулакка өөн угулуп, көзгө коомай көрүнөт. Менимче, бул «жакшы» (эл жакшысы, адам

жакшысы) деген эле түшүнүк. Кыргыз «Жакшынын шарапаты», «Жакшыга жанаш» деп коёт эмеспи. Ушул мааниде» [4; 8], - деп белгилейт. Демек, «цзюнь цзы» түшүнүгүнө Жамгырбек Бөкөшовдун «жакшы» деген варианты бар экен. Эгерде Ж. Бөкөшовдун котормосу келечекте жарык көрсө, «жакшы» сөзү колдонулат деп күтө берсек болчудай. Анткени, жогоруда белгилеген баш сөзүндө: «Мен дагы өз мүдөө-талабыма ылайык тандап, которуп койгом (Жусуповдун которгонун кийин билдим), тактамаларым, чечмелемелерим менен жабдып, жакында жарыялайм деген ниетим бар» [4; 8], - деп айтыптыр. Көрүнүп тургандай, бир эле түшүнүк төрт башкача которулуп жатат.

Конфуцийди которуу, Эрнис Асек уулу белгилегендей, өтө кыйын. Анткени, кыргыз тилинде бардык философиялык түшүнүктөр күнүмдүк тиричилигибиз менен жуурулушуп турганы менен, Советтик империянын кесепети тийип, кыргызча философиялык терминдер калыптанган эмес. Ошондуктан «Лунь юй» ар бир жеке котормочунун түшүнүгүнө жараша кыргызчаланган.

Ал эми жогоруда айтылган Ж. Бөкөшов, Ж. Урманбетова, К. Эшенкулова, А. Бабатаевдин философия окуу куралында «цзюнь цзы» – «асылзаада адам» деп которулган [2; 69]. Мисалы, китепте мындай деп жазылат: «Конфуций, «асылзаада адам» менен «кичинекей начар адамдын» ортосундагы айырмачылыкты төмөндөгүдөй түшүндүрөт: «Асылзаада улуу адам жакшылыкты, ал эми кичинекей начар адам өзүнүн жыргалчылыгын ойлойт, улуу адам акыйкатты, ал эми кичинекей начар адам жалгыз пайданы көздөйт» [2; 69]. Бул мисал ошол китептин А. Бабатаев жазган «Байыркы Чыгыш философиясы» деген бөлүмүнөн алынганын белгилей кетели.

Жогорудагы сөз болгон цзюнь цзы, орусчасы благородный муж деп которулган түшүнүктүн кыргызча дефиницияларынын ичинен биздин пикирибизче Чоюн Өмүралиевдин «нарктуу адам» деген котормосу мааниси боюнча кытай тилиндеги цзюнь цзы түшүнүгүнүн маанисине дал келет деп ойлойбуз.

Кеп кезегин Фридрих Ницшенин (1844-1900) философиясына берели. Ницшенин философиясы волюнтаризм болуп, акыл-эске эркти каршы койгон. Ницшеде өнүгүүнүн универсал кыймылдаткыч күчү – жашоо үчүн күрөш. Ницшенин философиясында негизги категориялардын бири – *сверхчеловек*. Орусчасы ушундай которулган түшүнүктү кыргызчага кантип которобуз?

КСЭнин Ницшеге тиешелүү макаласында (КСЭ, 4-том (Лактация-Пиррол), 1979) бул түшүнүк тууралуу эч бир айтылбаптыр [6; 423]. Ал эми Ж. Бөкөшов, Ж. Урманбетова, К.

Эшенкулова, А. Бабатаев биргелешип жазган окуу куралында: «Адам маселесине келгенде Ф. Ницшенин мурасынан эки түшүнүктү эскере кеткенибиз эп. Биринчиси – «ашынган адам («сверхчеловек»), экинчиси – «пенделик, өтө эле пенделик» («человеческое, слишком человеческое») [2; 248], - деп жазылат. «Ашынган адам» деген сөз анча түшүнүксүз болуп калбасын деген мааниден улам болсо керек андан ары мындай тактоо киргизилет: «Адам ар дайым бийикке (сверхчеловек) умтулуп, адам касиетин жогору көрүп, бийик тутуп, өзүнүн кемтигин толтуруп, ийриси түзөп отуруп гана өз атына татыктуу жашай алат. Адам токтоп, бүтүп калган неме эмес. Ал долбоор, болочок үчүн ачык, мүмкүндүктөрдүн уюткусу» [2; 248], - деп айтылат. Бул мисал ошол китептин Ж. Бөкөшов жазган «Философиялык антропология. Адам маселеси» деп аталган бөлүмүнөн алынды.

Биздин оюбузча, орусчасы «сверхчеловек» деп которулган түшүнүктү кыргызчага кантип которууну илимпоз-философтор ойлонуп көрүп, «ашынган адам» бойдон калтырышабы же көпчүлүктү ынандыра ала турган башка котормону сунушташабы, бул эми келечектин иши.

Иммануил Канттын (1724-1804) философиясында орусча которгондо *«вещи в себе»* жана *«вещи для нас»* деген түшүнүктөр колдонулат. Ушул түшүнүктөрдү кыргызча кантип атайбыз?

Көпчүлүк материалдардан, анын ичинде өзүбүздүн кесиптештердин китептеринен деле «вещи в себе» деген түшүнүктү «нерсе өзүндө» деп түзмө-түз которуп жүрүшкөнүн көрүп, окуп жүрөбүз. Мисалы, Ж. Бөкөшов, Ж. Урманбетова, К. Эшенкулова, А. Бабатаев даярдашкан окуу куралында: «Натыйжада, Фихтенин философиясында Канттын «нерсе өзүндө» түшүнүгүнүн түшүндүрүү мүмкүнчүлүгүнөн баш тартылат, ошонун негизинде аталган түшүнүктүн субъективдүү-идеалисттик интерпретациясы берилет» деген сүйлөм учурайт [2; 183]. Бул мисал ошол китептин Ж. Урманбетова жазган «Немец классикалык философиясы жана марксизм» деп аталган бөлүмүнөн алынды. Айта кетчү жагдай, Ж. Урманбетова орус тилинде жазган илимпоз. Ошондуктан аталган бөлүм орусча жазылып, башкалар тарабынан кыргызчага которулган деп ойлойм. Сөз болгон бөлүмдүн глоссарийинде да ушундай котормо колдонулган.

Сөз козгоп жаткан түшүнүк башка адабияттарда «өз алдынча жашаган нерсе» деп бөлөкчө которулганын да байкадык. Мисалы, Эдилова М.М., Аалиева Г.К. биргелешип жазган философия боюнча окуу китебинен: «Кант адамдык таанымдын көз карашында дүйнө сезимдер менен кабыл алынган дүйнө (феномендер дүйнөсү) жана акыл менен таанылган

дүйнө (ноумендер же «өз алдынча жашаган нерсенин» («вещь в себе») дүйнөсү сыяктуу 2 дүйнөгө бөлүнүп кетет деп эсептейт.

Тажрыйбага, эмпирияга негизделген философияга каршы чыгуу менен И. Кант ноуменалдуу болумушту, же «өз алдынча жашаган нерсени» («вещь в себе») сезимдер менен да, тажрыйба менен да, акыл менен да таанып билүү мүмкүн эмес деген» сыяктуу сүйлөмдөрдү жолуктурууга болот [8; 106].

Ал эми КСЭнин 1978-жылы жарык көргөн 3-томунда (Ирик-лактар) бул түшүнүк жөнүндө: «Канттын ою боюнча тааныла элек материалдык нерселер («вещи в себе») биздин тышкы органдарыбызга таасир этип, белгилүү бир сезим пайда кылат (бул жерде Кант - материалист). Бирок ал ошол объективдүү жашаган нерселерди таанып-билүү такыр болбойт (бул жерде Кант – идеалист жана агностик) деген», - деп берилет [5; 125].

Биз да КСЭнин 1978-жылы жарык көргөн 3-томундагы котормого макул болуп, И. Канттын «вещь в себе» түшүнүгүн «тааныла элек материалдык нерселер», ал эми «вещь для нас» түшүнүгүн «биз тааныган, биз тааный алган материалдык нерселер» деп которуу туура, ал эми аны «нерсе өзүндө» деп түзмө-түз которуу катачылык болот деп ойлойбуз.

И. Канттын этикасында «категорический императив» деген түшүнүк да колдонулат. Иммануил Канттын «категорический императиви» – бул тегине, социалдык абалына жана башкаларга карабастан бардык адамдар баш ийүүгө милдеттүү болгон жалпы, милдеттүү моралдык мыйзам; андай императив бардыгын төмөнкү эрежеге ылайык иш-аракет кылууга буйрук кылат: сиздин жүрүм-турумуңуз жалпыга бирдей иштеген мыйзамдын үлгүсү боло тургандай иш кылыңыз. Анын башка формулировкасы боюнча, адам «адамзатка өзүнүн атынан да, башкалардын атынан да каражат катары гана эмес, максат катары да мамиле кылуусу керек». Мына ушул «категорический императив» түшүнүгү кыргызчага кантип которулат жана которулуп жүрөт?

КСЭнин 1978-жылы жарык көргөн 3-томунда (Ирик-лактар) И. Кантка тиешелүү макаладан [5; 125] анын кыргызча котормосун табабыз деп ойлодук эле. Бирок жогорудагы түшүнүк тууралуу ал жерде такыр сөз болбоптур. Ал эми Ж. Бөкөшов, Ж. Урманбетова, К. Эшенкулова, А. Бабатаев даярдаган окуу куралында: «Канттын этикасы формалдык мүнөзгө ээ. ...Формалдык этика эки маанилүү түшүнүктөр аркылуу чагылдырылат – *максима* жана *императив*; максима ар бир адамдын моралдык касиеттери менен белгиленсе, **категориялык императив** моралдык мыйзамдын ролун аткарат», - деп жазылыптыр [2; 182]. Бул сүйлөм ошол китептин Ж. Урманбетова жазган «Немец классикалык философиясы жана марксизм»

деп аталган бөлүмүнөн алынды. Кайталап айтканда, Ж. Урманбетова орус тилинде жазган илимпоз. Ошондуктан аталган бөлүм орусча жазылып, башкалар тарабынан кыргызчага которулган деп ойлойм. Сөз болгон бөлүмдүн глоссарийинде да: «Категориялык императив – моралдуулуктун эң жогорку принциби (коомдук түзүлүштө кабыл алынат)» деп белгилениптир [2; 201]. Менин терең ишенишимде «категорический императив» түшүнүгүн «категориялык императив» деп которуу чоң катачылык. Түшүнүктүн маанисин одоно бузуу, осолдук. Анткени, баарыбызга белгилүү болгондой «категория» (kategoria – пикир айтуу, күнөөлөө; белги) деген грек сөзү менен философияда кубулуштардын жана таанымдын негизги касиеттерин, катнаштарын чагылдыруучу жалпы түшүнүктү айтабыз. (чындыктын жалпы кубулуштарын билдирүүчү илимий түшүнүк). Демек, «категорический императив» түшүнүгүн «категориялык императив» деп которгондо категория жана императив сөздөрү бири-бирине эч бир коошпой, «категорический императив» түшүнүгүнүн жогоруда айтылган чыныгы маанисине такыр туура келбей турганы даана көрүнүп турат.

Чындыгында «категорический» деген сөз кыргыз тилине «кескин түрдө», «чечкиндүү» деп которулат. Ал эми «императив» деген сөз латын тилиндеги imperativus деген сөздөн орусчага түзмө-түз «повелительный», кыргызчага «буйрук кылган» деп которулат [7; 189]. «Императив» сөзүнүн буйрук берген, көшөрө, катуу түрдө, көптөн-көп айтылган талап деген мааниси бар. Демек, «категорический императив» дегенди «кескин же чечкиндүү түрдө буйрук иретинде катуу айтылган талап» десек туура болот. Себеби, И. Канттын өзү тегине, социалдык абалына жана башкаларга карабастан бардык адамдар баш ийүүгө милдеттүү болгон жалпы, милдеттүү моралдык мыйзам тууралуу айткан эмеспи.

Бизге кошуна жашаган Өзбекстан, Казакстан мамлекеттеринде, Орусияда, боордош Туркия өлкөсүндө философиялык түшүнүктөрдү же башка терминдерди которуу, сөз жасоо жана бирдей колдонуу маселеси жакшы жолго коюлган. Бир эле мисал, Туркияда бардыгы «компьютер» түшүнүгүн «билгисайар» деп кабыл алышат. Башка варианты жок. Ушул сыяктуу иштер биздин өлкөдө да жүргүзүлсө дурус болмок. Биз өз сөзүбүздө айрым гана түшүнүктөр тууралуу сөз кылдык. Ушул жана башка түшүнүктөрдү маанисине туура келгидей кылып кыргызчалатуу жана бирдей колдонуу актуалдуу маселелердин бири. Ал эми А. Салиев айткандай, тилибизде колдонулуп келе жаткан философиялык кенен түшүнүктөр дүйнөсүн да өзүнчө топтоп, алардын кайсылары онтологияга, кайсылары гносеологияга, кайсылары логикага таандык экендигине карата бөлүштүрүп койсок абдан чоң иш болот эле.

Пайдаланган адабияттар

1. «Ала-Тоо» адабий-көркөм жана коомдук-саясий журналы. №7. 1989.
2. Бөкөшов Ж., Урманбетова Ж., Эшенкулова К., Бабатаев А. Философия. Студенттер үчүн окуу куралы. – Б.: «Улуу тоолор», 2016. – 328 б.
3. Конфуций. Накыл сөздөр. – Б.: «Учкун», 2004. – 80 б.
4. Кун Фу Зи (Конфуций). /Котор. Э. Асек уулу. – Б.: Турар, 2016. – 168 б.
5. Кыргыз Совет Энциклопедиясы: 6 томдук. Т.3. – Ф.: Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы, 1978. – 640 бет.
6. Кыргыз Совет Энциклопедиясы: 6 томдук. Т.4. – Ф.: Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы, 1979. – 656 бет.
7. Словарь иностранных слов. – 9-е изд., испр. – М.: Русский язык, 1982. – 608 с.
8. Эдилова М.М., Аалиева Г.К. Философия: окуу китеби. – Бишкек, 2008. – 216 б.